

AZ ÖNIGAZGATÁS MINT FORRADALMI GYAKORLAT

Társadalmi-gazdasági kategória-e a szocializmus, mint az összes eddigi társadalmi alakzatok az emberiség történetében? Bizonyára nem az. Már Marx rámutatott a kapitalizmus és a kommunizmus, vagyis az osztálytársadalom és az osztály nélküli társadalom közti átmeneti időszak szükségességére. Ez az átmeneti időszak a szocializmus, a munkásosztály osztálytársadalma, amelynek az a feladata, hogy az osztálytársadalmat osztály nélkülivé változtassa át. Ha ezt elfogadjuk, akkor egyet kell értenünk abban is, hogy a szocializmusnak különböznie kell az összes eddigi társadalmi-gazdasági formációktól. Az összes korábbi társadalmak lényegében két antagonisztikus osztályra, az uralkodó osztályra és az elnyomott osztályra tagozódtak. Az uralkodó osztály és az elnyomott osztály közti viszonyok e társadalmak alapvető viszonyai voltak, mert e viszonyok stabilitása nélkül maga a társadalom sem lett volna stabil.

A szocializmusban jelentős változások történnek a társadalom struktúrájában eltűnnek az antagonisztikus osztályok, és csak egy osztály, a munkásosztály marad meg. A szocializmus azonban nem lenne átmeneti jellegű társadalmi-gazdasági alakzat, ha a társadalmon belül nem volnának antagonisztikus viszonyok. Természetesen, a szocializmusban ezek az antagonisztikus viszonyok az egyetlen fennálló osztályon, vagyis a munkásosztályon belül jelentkeznek. Ugyanis az antagonisztikus viszonyok fennállnak mindaddig, amíg létezik az elidegenített munka, ez pedig olyan kategória, amely csak az állam megszűnésével tűnik el. Önként adódik a kérdés, melyek ezek az antagonisztikus kategóriák a szocialista társadalmon belül, vagy föltehetjük másképpen is a kérdést: Hogyan idegenítik el a munkát a szocialista társadalomban? Ha így fogalmazzuk meg a kérdést, már a megfogalmazás rámutat arra az útra, amelyen haladva eljuthatunk a felelethez. Vagyis a munkából mint egységes egészből kell kiindulnunk, hogy elidegenítését felfedhessük. E kritériumból kiindulva észrevesszük a szocialista államok antagonisztikus oldalait. Egyrésztől felismerjük az irányítók, másrésztől a kivitelezők rétegét. Mindkettő a munkásosztályon belül van, de különböznek egymástól a munkásosztályban elfoglalt pozícióik szerint. A szocialista állam fejlődésének első fázisában fennáll az irányító réteg rendkívül erős hatása, mivel ez a réteg a munkásosztály nevében rendelkezik a társadalmi (vagy állami) vagyonnal.

Ezt a réteget államstruktúrának is nevezhetnénk, mert éppen ennek az irányító rétegnek az erejétől függ az, hogy milyen nagy az államnak az újratermelés folyamatára gyakorolt hatása. Tehát ebben a fázisban az összes viszonyok az államstruktúra erős hatása alatt állnak, s ebből ered a végrehajtók rétege munkájának elidegenítése. A végrehajtók rétege tulajdonképpen bérvizonyban van az államstruktúrával, amely az államhatalmat képviseli. Ebben a periódusban a termelőeszközök állami tulajdonban vannak, s ennek alapján az államstruktúra végzi a munka elidegenítését. Eszerint az ilyen társadalomban az alapvető viszony az államstruktúra és a munkásosztály többi része között fennálló viszony.

Mivel a szocialista társadalom célja az állam elhalása, a fejlődés folyamán a következő lépés az állami tulajdonnak társadalmi tulajdonná tétele. Ezzel a lépéssel biztosítjuk az alapvető feltételt ahhoz, hogy a társadalmi és gazdasági viszonyokban megtörténjen az öngazgatásra való áttérés, s ennek egyúttal az államstruktúra végét is kellene jelentenie. Lényegében azonban csak most kezdődik a harc az államstruktúra hatásának gyengítéséért és a szocialista alapokon nyugvó öngazgatási jellegű társadalomért. Az államstruktúra továbbra is képviseli a társadalmat, s bár hatása lényegesen csökken, ezentúl is globális hatást gyakorol a társadalmi eszközökkel való rendelkezésre. A végrehajtók rétege egyre inkább feltör, s összezúzza az államstruktúra maradványait azáltal, hogy egyre nagyobb mértékben vesz részt az öngazgatásban. Mégis erre a fázisra továbbra is jellemző egyrészt az államstruktúra maradványa vagy a társadalom képviselői, másrészt pedig a társadalom többi része. Az öngazgatási jellegű társadalom célja: az olyan viszonyok kialakítása, amelyek lehetővé teszik az egyéniség teljes érvényesülését. Tehát ezek olyan társadalmi-gazdasági viszonyok, amelyek lehetővé teszik a társadalom és az egyén kölcsönös egymásra hatását. Ilyen viszonyok között tehát egyforma hatást gyakorolhat a társadalom az egyénre, és az egyén a társadalomra. Hogy ezt elérhessük, a szocialista társadalomnak folyton változnia kell, amint a cél megkívánja. Ebből az következik, hogy a szocialista társadalom legjellemzőbb vonása a permanens forradalom.

Társadalmunk fejlődése világosan bizonyítja e tétel helyességét, s ezért vallanak kudarcot mindazok a kísérletek, amelyek társadalmi-gazdasági valóságunkban az automatizáció bevezetésére irányulnak. Ebből kiindulva megérthetjük, miért állítja dr. Zoran Vidaković*, hogy elméleti-kritikai marxista eszménk válságba került, mert nem munkásosztályunk forradalmi gyakorlatából indulunk ki. El kell ismerni, hogy ez a forradalmi gyakorlat nincs kellőképpen identifikálva, mégis minden kutatás során belőle kell kiindulni, mert benne van társadalmi fejlődésünk logikája. Ha felfedjük ezt a logikát, meghatározhatjuk társadalmunk további fejlődésének irányát. Ebből a gyakorlatból fel kell fednünk a termelési viszonyokban való újak azokat a valóságos elemeit, amelyek a jövő hordozói lehetnek. Ilyen értelemben támogathatjuk Miloš Nikolić elvtárs állásfoglalását, aki sikraszállt amellett, hogy a munkásosztályt tanítani kell magán a mozgalmon belül, nem hagyni el annak kereteit, kihasználni történelmi potenciális erejét, tudatosítani saját életét, rámutatni a megoldásra vállalati, községi, köztársasági és szövetségi szinten.

Hogy megérthessük a munkásosztály forradalmi gyakorlatát, meg kell értenünk magát a forradalmat is. Sokan úgy gondolják, hogy nálunk a forradalom 1945-ben véget ért, s attól kezdve a szocializmus építése folyik. Mihelyt

* „Korak nazad dva koraka napred”, Dr Zoran Vidaković, Komunist, Beograd 1971,

azonban a szocializmus megszűnik forradalomnak lenni, és más társadalmi-gazdasági formációkhoz hasonlóan csak valamilyen sajátos automatizmus alapján fejlődik, kérdésessé válik, hogyan fog akkor ebből az automatikus mozgásból új állapotba jutni. Azt jelenti-e ez, hogy a szocializmus és a kommunizmus között szükség van egy újabb forradalomra? Ha így tekintünk a szocializmusra, akkor pozitivistá módon interpretáljuk a marxizmust, determinista a felfogásunk a társadalom törvényszerűségeiről, és sajátosság mechanizmussal rendelkezünk. Nálunk a gyakorlati politika sok vonásában mégis az a feltételezés van jelen, hogy a szocializmus az eddigiekhez hasonló társadalmi-gazdasági alakulat, és intézkedéseink egész sora ezen nyugszik. Minden lehető módon megpróbálunk felfedni társadalmi fejlődésünkben valami automatizmust, önmozgatót, és hogy ez sikerüljön, kritika nélkül veszünk át a fejlett országok gyakorlatából egyes megoldásokat azzal az egyszerű logikával, hogy a vállalatok ökonómiaja bármely körülmények között azonos. Amikor azonban megpróbáljuk alkalmazni az átvett idegen gyakorlatot, a mi körülményeink közepette problémák merülnek fel. Ugyanaz az eszköz vagy módszer, amely a fejlett kapitalista országok körülményei közt rendkívüli sikereket mutatott fel, nálunk egészen közepessé vagy elfogadhatatlanná válik.

A MUNKÁSOSZTÁLY STRATÉGIÁJA AZ ÖNIGAZGATÁS FEJLESZTÉSÉRE

Társadalmunk igen gyors fejlődése az iparosítás fejlettebb fázisát eredményezte, és újabb technikai-technológiai és szociális-szervezeti problémák elé állított bennünket. A megoldások, amelyek ismeretesek számunkra, főleg a fejlettebb kapitalista országokból származnak. Ezeknek a megoldásoknak, amint már említettük, megvan a maguk logikája, s ezért radikális revízióknak kell alávetnünk őket az öngazgatási gyakorlaton belül, azaz át kell engednünk „a munkáspraxis szűrőjén” (dr. Vidaković szerint). A mi társadalmunk olyan, amely lényegében állandóan transzformálódik, ennek következtében az áru-gazdálkodás rendszere a mi öngazgatási jellegű szocialista társadalmunk körülményei közt nem funkcionálhat ugyanolyan módon, mint a kapitalizmusban. Azok a markáns vonások, amelyek ezt az áru-gazdálkodást megkülönböztetik, az egészen más termelési viszonyok; az pedig egészen világos, hogy különböző termelési viszonyokra nem lehet azonos megoldásokat alkalmazni. A kapitalista áru-gazdálkodás a profit logikáján alapul, amely megköveteli a tőke uralmát az emberek felett. Ezzel ellentétben a szocialista áru-gazdálkodás a jövedelem logikájából indul ki, és mivel a jövedelem a társadalom szükségleteinek progresszív kielégítését jelenti, e rendszer célja az ember és annak szükségletei. A profit logikája nem lehet immanens a szocializmus számára. Ugyanis az öngazgatási jellegű szocialista társadalomban a termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak, s így a munka eredménye is egy konkrét csoport, vagyis a vállalat és az egész társadalom munkaeffektusának összege*. Itt, természetesen, mindjárt felvetődik a kérdés a jövedelem elvének milyen ösztönző hatása van a munkaszervezetekre? Azonban a szocialista áru-gazdálkodás megköveteli, hogy a termelők tudatában legyenek az egymástól való függőség törvényének, azaz hogy a közös érdeknek megfelelően rendezzék

„... Za razliku od svojih istorijskih prethodnika, ovi robni proizvođači ne upravljaju, odnosno ne odlučuju o proizvodnji, niti prisvajaju rezultate rada zato što su (pojedinačni ili grupni) vlasnici sredstava za proizvodnju, ... već zato što rade i jedino na osnovu toga prisvajaju rezultate svoga rada.”
„Osnovi teorije doh. i soc. robne proizvodnje”, Dr Korać Miladin, RAD, Beograd, 1970. — strana 19/20

egymással viszonyaikat, s akkor megértik, hogy jövedelmet nem valósíthatnak meg a másakra való tekintet nélkül. A mi gyakorlatunkban vannak példák a munkaszervezetek ilyen akcióira. Ezeknek nem az volt a céljuk, hogy a jövedelem, jobban mondva más munkaszervezetekbe való befektetés révén jövedelmet valósítsanak meg. Nem a profitszerzés volt a céljuk, hanem az, hogy a befektetett munka alapján közösen részesedjenek a jövedelemből. Ilyen volt a Novi Popovac-i cementgyár létesítése, ahol az alapítók, a belgrádi építőipari vállalatok nem azt akarták, hogy befektetett tőkéjüket megnagyob- bodva kapják vissza, hanem azt, hogy lehetővé váljon saját kapacitásuk foko- zottabb kihasználása az új gyárban előállított cement révén. Tehát az alapítók, illetve befektetők célja nem az, hogy a jövedelem révén jövedelmet valósít- sanak meg, hanem hogy munkával valósítsanak meg jövedelmet, amint azt az Alkotmány (II. fej., 7. bek.) előíranyozza. Az újabb alkotmánymódosít- ások azonban ezt a lehetőséget egyáltalán nem veszik tekintetbe (tehát ismét nem a forradalmi gyakorlatunkból indulunk ki). Sőt az alkotmánymódosít- ás (XXII., 2. bek.) előíranyozza a jövedelem révén megvalósított jövedelmet, vagyis a jövedelem forrásának nem kell feltétlenül az élőmunkának lennie, lehet a holtmunka is.* De bizonyára nem ez az egyetlen olyan törvény, amely két ellentétes lehetőséget enged meg. Eszerint mindaddig, amíg minden egyes határozat és minden egyes döntés nem megy keresztül a munkáspraxis szű- rőjén, és mindaddig, amíg a munkásosztály ön-emancipációjának eszméjét, avantgardista erőinek közvetítésével történő emancipációjához viszonyítva, világosan el nem fogadjuk elméletben és gyakorlatban, addig az öngazgatás csak óhaj marad, nem pedig valóság.

* USTAV, Službeni list, Beograd, 1971 — strana 167

REZIME

SAMOUPRAVLJANJE KAO REVOLUCIONARNA PRAKSA

Autor u svom radu polazi od razmatranja karaktera socijalizma kao svojevrsne društveno ekonomske formacije, pa ukazuje na okolnost da je osnovna protivrečnost ove formacije prelazne epohe u postojanju otuđenog rada povezanog za postojanje države. Ovu protiv- rečnost autor obeležava kao antagonističke kategorije. Tretirajući oblike i suštinu otuđenja rada, autor ukazuje na okolnost da unutar radničke klase postoji protivrečnost, jer u prvoj fazi razvoja socijalizma postoji sloj izvršilaca i sloj upravljača koji za razliku od prvog sloja raspolaže državnom imovinom u ime radničke klase. Ovaj sloj upravljača koji u početnoj fazi razvoja socijalizma ima izuzetno jak uticaj, autor naziva etastrukturuom.

Pošto je cilj socijalističkog društva između ostaloga i odumiranje države, sledeći korak u razvoju socijalizma je pretvaranje državnog vlasništva u društveno vlasništvo. Ovim se obezbeđuje osnovni uslov za prelazak na samoupravljanje u društvenim i ekonomskim odno- sima i trebalo bi da znači kraj i za etastrukturu. Međutim, u stvari tek započinje borba za slabljenje uticaja etastrukture i za samoupravno društvo na socijalističkim osnovama.

U razjašnjavanju i istraživanju razvoja naših društvenih odnosa ne možemo se oslo- niti na hipertrofiranje elemenata stihijnosti, već treba polaziti od revolucionarne prakse naše radničke klase i njene avangarde. Neprihvatljivo je i shvatanje onih koji zastupaju stanovište po kome je 1945. godine završena revolucija u nas i da se od tada nastavlja iz- gradnja socijalizma. Takvo gledanje na socijalizam, ističe autor, predstavlja pozitivističko interpretiranje marksizma i determinističko shvatanje društvenih zakonitosti.

U završnom delu svog eseja autor razmatra transformaciju pojedinih ekonomskih i društvenih kategorija u različitim produkcionim odnosima i pozivajući se na autore dr. Zorana Vidakovića i dr. Miladina Korača ukazuje na najznačajnije faktore od kojih zavisi ostvarenje ustavnih amandmana XXI i XXII.

САМОУПРАВЛЕНИЕ КАК РЕВОЛЮЦИОННАЯ ПРАКТИКА

В своём произведении автор исходит от рассматривания характера социализма как свойственной общественно-экономической формации, и указывает на обстоятельство, что основное противуречие этой формации переходной эпохи в существовании отчуждённого труда, связанного с существованием государства. Это противуречие автор обозначает как антагонистическую категорию. Рассматривая формы и сущность отчуждения труда, автор указывает на обстоятельство, что внутри рабочего класса существует противуречие, потому что в первой фазе развития социализма, существует слой исполнителей и слой управляющих, которые, с разницей от первого слоя, располагают государственным достоянием от имени рабочего класса. Этот слой управляющих, имеющих в начальной фазе развития социализма, особенно сильное влияние, автор называет этаструктуром.

Таккак цель социалистического общества между прочим и умирание государства, следующий шаг в развитии социализма является преобразование государственной собственности в общественную собственность. Этим обеспечивается основное переходение к самоуправлению в общественных и экономических отношениях и это означало бы конец этаструктуры. Но, в действительности только темерь начинается борьба для ослабления влияния этаструктуры и для самоуправляющегося общества на социалистических основах.

В разъяснении и исследовании развития наших общественных отношений нельзя опираться на гипертрофирование элементов стихийности, но надо исходить от революционной практики нашего рабочего класса и его авангарды. Нельзя принять понятие заступающих точку зрения, что революция у нас окончена в 1945 году и что с тех пор продолжается строительство социализма. Такое зрение на социализм, подчёркивает автор, представляет позитивическую интерпретацию марксизма и детерминистическое мнение общественных законностей.

В окончительной части своего эссея, автор рассматривает трансформацию отдельных экономических и общественных категорий в различных продукционных отношений и, опираясь на сочинения авторов др. Зорана Видаковича и др. Миладина Корача указывает на самые значительные факторы, от которых зависит осуществление XXI и XXII конституционных амандманов.